

Patxot i Jubert, Rafael

- **Sant Feliu de Guíxols 1872 - Ginebra 1964**

Bibliòfil, escriptor i gran mecenas de la cultura catalana durant tota la primera meitat del segle XX, també fou un home de ciència: astrònom i sobretot meteoròleg. Com a meteoròleg Patxot va iniciar les observacions meteorològiques per la primavera de 1896 al seu observatori de Sant Feliu de Guixols ([L'observatori català](#)) i fou el primer meteoròleg català que va mesurar a amb precisió la velocitat de la tramuntana mitjançant un anemocinèmetre d'intensitats. Posteriorment va donar tot l'instrumental al Servei Meteorològic de Catalunya, que el va destinar a l'Observatori de Montserrat. Va crear la Xarxa Patxot, per tal d'estudiar la pluviometria gironina. Posteriorment, convençut que les possibilitats de riquesa d'un poble passaven per conèixer a la menuda el seu règim pluviomètric, va ampliar la xarxa a tot Catalunya, Balears i el Rosselló. Va aplicar una metodologia de treball que molts ja voldriem tenir avui: recta i meticulosa, prioritzant la qualitat per damunt de la quantitat, i fent mans i mànigues per unificar i homologar el màxim nombre d'estacions, fins a banda i banda del Pirineu. Aquesta manera de fer li va permetre publicar treballs capdavanters, com el seu llibre "METEOROLOGIA CATALANA. Observacions de Sant feliu de Guixols. Resultats del 1896 al 1905". El 1912 publicà el segon volum, Pluviometria Catalana. Resultats del quinquenni 1906-1910. El 1911 en col·laboració amb Fontserè publica al butlletí de la SAB "Observación de las tormentas y turbonadas". També publicà un parell de Notes d'Estudi: "Contribució a l'estudi dels corrents atmosfèrics mitgers" (N.d'E. núm. 5 1923) i "Segon estudi horari de la pluja a Sant feliu de Guixols. Observacions del març de 1896 al juny del 1923" (N.d'E. núm. 26, 1923?). Va reivindicar una franca separació entre la tramuntana i el mistral, i en el seu assaig de pluviometria que tanca el llibre identifica per primera vegada el màxim pluviomètric del Pallars i de la Ribagorça, fins aleshores no precisat, que va ésser decisiu per la riquesa hidroelèctrica del país. Com a mecenas cal ressaltar la creació del centre d'estudi dels núvols, a càrrec de la Fundació Concepció Rabell i Cibils l'any 1921. De forma sistemàtica es fotografia el cel de Barcelona i de Catalunya, aconseguint una de les col·leccions de fotografies de núvols més valuoses del món i que serviren de pal de paller en vistes a la realització dels Atlas de Núvols. Vinculat al grup de L'Avenç, col·laborà a la "Col·lecció Popular l'Avenç" amb traduccions de Flammarion, X. de Maistre, lord Avebury i una antologia de prosadors nord-americans. Fou marmessor de la seva cunyada, Concepció Rabell, i creà la fundació d'aquest nom, dins la qual foren instituïts l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i el premi musical de composició Concepció Rabell. El 1919, a la memòria del seu pare, el pianista Eusebi Patxot i Llagustera (Sant Feliu de Guíxols 1846 - 1893), creà el concurs musical amb el seu nom per a compositors, que fou confiat a l'Orfeó Català. El 1923 havia instituït la Fundació d'Estudi de la Masia Catalana i la medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya i, el 1925, les beques d'estudi per a noies que encarregà d'atorgar a l'Institut de Cultura de la Dona, institució afavorida també amb altres importants dotacions. Es féu càrrec de l'edició de l'Atlas Internacional de Núvols (1929-30 i 35), codi que havia de regir les observacions de tot el món, el qual aparegué en francès, anglès, alemany i català, com a homenatge patriòtic al nostre país.

El 1936, perseguit, hagué d'exiliar-se a Suïssa, sense claudicar dels seus principis ni de la dignitat humana. Mantingué una irreductible actitud d'oposició al règim franquista. El

seu arxiu meteorològic fou confiscat el 1939. L'any 1942, el llavors director del SME, Luís de Azcárraga i Pérez Caballero (director del SMN 1940-1970 i assassinat per ETA el 1988), tingué la malpensada de visitar Patxot a Fribourg per tal de proposar-li que col·laborés, sota la ègida franquista, amb el servei que ell dirigia, bo i oferint-li totes les facilitats del món perquè pogués reprendre els seus treballs científics. La resposta que rebé el mal aconsellat director fou "que ni tan sols un d'aquells cabells blancs està en venda", i per reblar el clau un bíblic, lapidari i definitiu "Non serviam" En una edició privada, va estampar i distribuir entre la comunitat meteorològica internacional, un miler d'exemplars del llibre "Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général" (1948), on denunciava sense pal·liatius la destrucció del Servei Meteorològic de Catalunya i la usurpació de l'excepcional col·lecció de clixés, còpies i instruments fotogràfics per a l'estudi de núvols del fons de la Fundació Rabell per ell sostinguda. L'any 1996 però rebé un homenatge per part de l'Institut Nacional de Meteorologia, amb la col·locació d'una [placa](#) dedicada a la seva memòria a la façana principal del CMT de Catalunya del Port Olímpic de Barcelona, amb parlaments del seu biògraf Joaquim Maluquer, del director de l'INM Manuel Bautista i del vicepresident primer del parlament espanyol Joan Rigol. L'any 1998 el seu nét, el físic Rafael Carreras Patxot, va donar la interessant biblioteca meteorològica aplegada pel seu avi al Centre Meteorològic Territorial de Catalunya de l'INM, inaugurada el dijous 2 de juliol amb la presència del director d l'INM Sr Eduardo Coca.

Patxot fou un home benemèrit en molts aspectes. Primerament realitzant per ell mateix notables aportacions meteorològiques, especialment estudis nefològics i de pluviometria. Posteriorment, quan la vida el va separar, aviat del seu poble i, després del seu País, es va saber sobreposar estimulants nous estudis e instaurant premis, mitjançant la labor de mecenatge.

ATLAS INTERNACIONAL DELS NÚVOLS I DELS ESTATS DEL CEL (1935)

En temps del Servei, no hi havia satel·lits meteorològics, i l'observació terrestre dels núvols era l'única manera de determinar l'estat del cel. A finals del 1921, Rafael Patxot i Jubert, home de ciència i gran mecenas de la cultura catalana, ofereix al SMC la creació d'un centre d'estudi dels núvols, a càrrec de la Fundació Concepció Rabell i Cíbils. De forma sistemàtica es fotografià el cel de Barcelona i de Catalunya, aconseguint una de les col·leccions de fotografies de núvols més valuoses del món. L'any 1926 el nombre de fotografies acumulades ja es comptava per milers; per l'Any Polar, només el fotògraf del Servei, senyor Josep Pons i Girbau, ja n'havia fetes prop de 5000. El juny de 1929 es reuneix a Barcelona la Comissió Internacional per a l'estudi dels núvols, en plena dictadura de Primo de Rivera. El director del Servei Meteorològic Espanyol, el coronel Meseguer, ensuamant-se que alguna cosa important s'estés gestant mirant d'esgarriar la trobada, la qual cosa segons Patxot fou una entremaliadura irreflexiva, que féu enriolar els meteoròlegs estrangers. El president de la Comissió Internacional, general E. Delcambre, va qualificar la col·lecció de fotografies de núvols com a única del món, tant pel nombre de clixés com per la meticulositat amb que havia estat obtinguda. En aquesta reunió de Barcelona quedà embastat el nou Atlas, quedant pendent l'aprovació definitiva per a la Conferència General de Directors de Serveis Meteorològics que se

celebraria a Copenhaguen el mes de setembre. En aquesta reunió Fontserè hi té gran protagonisme, a més de lliurar una carta del senyor Patxot al general Delcambre, en la qual anuncia la donació de 150.000 francs per a la publicació de l'Atlas. Com que el principal problema de la Comissió era econòmic, ja que les grans potències només destinaven recursos a finalitats bèl·liques, aquesta donació fou molt benvinguda per la Comissió. El representant del SME a Copenhaguen mirava d'eliminar, altra volta, la presència catalana dels organismes meteorològics internacionals i esborrar el nom de Catalunya en l'edició del futur Atlas Internacional de Núvols. Totes aquestes trifulgues foren en va: el prestigi del doctor Fontserè, la qualitat i quantitat de fotografies de la Fundació Rabell, a més de la decidida intervenció de Patxot, aconseguiren que el general Delcambre rebutgés el representant estatal i mantingués la presència catalana en l'àmbit neofològic internacional. Aquest incident fou qualificat humorísticament per Patxot de *separatisme dels núvols*.

Així doncs, gràcies al generós donatiu del senyor Patxot es publica el nou Atlas Internacional dels Núvols i dels Estats del Cel; una triple edició en alemany, anglès i francès, aparegué el 1932, a la qual Patxot n'afegí una quarta edició en català, a manera d'homenatge patriòtic al seu país, que porta la data de 1935. A més a més, ja el 1930 aparegué una edició reduïda per a l'ús dels observadors. En el gran Atlas, 26 de les 174 fotografies eren de la Fundació Rabell. Fa goig de veure fotografies de Josep Pons, Gabriel Campo o Aureli Pulvé, entremig de fotografies procedents d'arreu del món. Avui dia, en l'Atlas Internacional de Núvols de l'Organització Meteorològica Mundial (OMM), que data de 1956, encara hi apareixen dues làmines de la Fundació Rabell.

LA DICTADURA DEL GENERAL FRANCO (1939-1976)

Malauradament, la línia científica traçada pel doctor Fontserè, sense desviacions a dreta o esquerra, fou arrabassada de soca-rel mitjançant l'esclat violent de les voluntats minoritàries. L'abundós material aplegat per Fontserè i els seus col·laboradors, en paraules de Patxot, fou robat per l'infame Dictadura i els seus falangistes, anant a jeure en uns soterranis madrilenys per molts anys. Això va succeir el 26 de gener de 1939, amb l'entrada de les forces d'ocupació del general Franco a Barcelona. Sota el vist-i-plau del llavors director del SME, Rafael Marín, antic deixeble de Fontserè, un funcionari que alhora era tinent, acompanyat de soldats armats es dirigiren cap a la seu del Servei i requisaren l'arxiu, la biblioteca i treballs inèdits, destruint-ne la resta. També acudiren al Fabra per tal de requisar els clixés així com tot el fons de la Fundació Rabell. Durant tres dies s'estigueren carregant camions. Aquesta va ésser la venjança després de quasi mig segle de feina i d'il·lusions de Fontserè i del seu equip de col·laboradors.

Algunes fonts asseguren que gran part d'aquest fons requisat va ésser venut a preu de paper vell. Altres fonts asseguren que va ésser ben custodiat, si més no fins l'any 1961 quan el bibliotecari i meteoròleg del SME, senyor Lorente és jubilat. A partir de llavors un llarg i poc clar pelegrinatge per Madrid, Saragossa i Barcelona, amb probables mutilacions, fins que pel 1983 és incorporat a la Generalitat. El mateix any és inventariat i dipositat a la cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La destrucció del Servei representa el contratemps més gros dins la prolongada vida del doctor Fontserè. Llavors tenia 69 anys i fou com si li arrenquessin l'ànima. El més trist de tot és que va morir convençut que tot l'arxiu del servei havia estat destruït.

Fontserè es va negar a firmar l'adhesió al nou règim i a causa de les depuracions polítiques estigué a punt de perdre la jubilació de la Càtedra. Les malifetes en vers la seva figura del doctor són una constant en la seva trajectòria plena d'honestedat i de mestratge, sovint són enveges professionals disfressades d'actituds patriotes; no obstant, la premeditada destrucció del Servei i el gèlid acomiadament universitari quan es va jubilar, pel març de 1940 i després de 41 anys de servei, són les dues més grans injustícies. Amb 70 anys va donar la seva darrera classe davant d'escassos alumnes que no el coneixien; no hi eren ni els companys de càtedra, ni els ex-alumnes, els uns perquè eren a l'exili i els altres perquè no es volien comprometre. També va rebre un gran revés de l'Acadèmia de Ciències, que gràcies a ell s'havia mantingut intacte durant la guerra civil.

Malgrat tot continuà en la direcció de la Secció Meteorològica i Sísmica de l'Observatori Fabra, que fou el seu gran refugi després de la guerra, juntament amb l'editorial Gustau Gili. Després de la guerra i fins a la seva mort, fou president de la secció de Ciències de l'IEC, en una època en què devia ésser ben difícil ésser-ho. El 17 d'abril de 1946, finaliza oficialment la vinculació de Fontserè amb l'OMI, començada el 1919 a París. El secretari d'aquesta organització el doctor Snowoda, va comunicar la dissolució de les dues comissions permanents a les quals el professor Fontserè hi era adscrit. Mentrestant, desde Friburg el senyor Patxot denunciava sense pal·liatius la destrucció del Servei i la usurpació de l'arxiu de núvols, mitjançant la publicació de la *Lettre aux membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux météorologues en général*, on denunciava *urbi et orbis* l'espoliació soferta. L'any 1942, el llavors director del SME, Luís de Azcárraga i Pérez Caballero (director del SMN 1940-1970 i assassinat per ETA el 1988), tingué la malpensada de visitar Patxot a Fribourg per tal de proposar-li que col·laborés, sota la ègida franquista, amb el servei que ell dirigia, bo i oferint-li totes les facilitats del món perquè pogués reprendre els seus treballs científics. La resposta que rebé el mal aconsellat director fou "que ni tan sols un d'aquells cabells blancs està en venda", i per reblar el clau un bíblic, lapidari i definitiu "Non serviam"

ARÚS, J. (1996): Recordant el doctor Fontserè, pare de la meteorologia catalana. Revista de Catalunya, 108

IGLÉSIES, JOSEP (1983) *Eduard Fontserè. Relació de fets*. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.

MALUQUER, J. (1997) *El meteoròleg Rafael Patxot i Jubert*. Dins III Jornades de Meteorologia Eduard Fontserè. Barcelona, ACAM, p. 51-60.

MALUQUER, J. (1994) *Rafael Patxot i Jubert*. "Vides i memòries", núm 10 Barcelona. Pòrtic, S.A.

PATXOT JUBERT, Rafael (1908) *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols. Resultats de 1896 (parcial) al 1905*. Barcelona, Tip. L'Avenç.

--- (1948) *Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général*. Fribourg, Imprimerie Fragnière Frères. [Edició privada]

--- (1952) *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octogenari*

PEREJAUME (2001). "L'expressió natural: Eduard Fontserè" Galeria Joan Prats

ROCA, A., BATLLÓ, J. i ARÚS, J. (2004), *Biografia del Doctor Eduard Fontserè i Riba*, Barcelona, Associació Catalana de Meteorologia, 246 pp.

joan@arus.cat